

מרסל פרוסט

הזמן שנמצא

אבל לפעמים ברגע שהכל נראה אבוד מופיעה האזהרה שעשויה להציל אותנו,¹ דפקנו על כל הדלתות שאינן מובילות לכלום, והיחידה שבה אפשר להיכנס, שמאה שנה חיפשנו אחריה לשווא, אנו ניגפים בה בבלי דעת, והנה היא נפתחת.

עוד אני מגלגל במחשבות העגומות שהעליתי כרגע, נכנסתי לחצר משכנם של גרמאנט ומתוך פיזור נפש לא ראיתי כלי-רכב קרב לקראתי; לצעקת הנהג רק הספקתי לזוז בזריזות הצדה, ונהדפתי אחור, כך שנכשלתי באבני מרצפת לא מסותתות שמאחוריהן עמד מוסך. אולם משחזרתי לשיווי המשקל, ברגע שהצבתי כף רגל על אבן גבוהה קצת פחות מזו שלפניה, התפוגג כל הדכדוך שהיה בי בפני אותה חדות-אושר שבתקופות שונות בחיי השרו עלי נופי העצים שדימיתי לזהות בעת מסע הכרכרה סביב בלבק, מגדלי הפעמונים במרֶטְנוויל, ניחוחיה של עוגית מדלן טבולה בחליטה, ועוד הרבה חישות שעליהן סיפרתי ואשר יצירותיו האחרונות של ונטיי צירפו אותן בעיני לתרכובת אחת. כמו ברגע שטעמתי מן המדלן, כל חרדה לעתיד, כל ספק שכלי, התנדפו כלא היו. אלה שתקפו אותי לפני רגע בשאלת ממשות כישרוני הספרותי ואפילו ממשותה של הספרות, סולקו כבמטה קסם.

בלי שהגעתי לשום חשיבה חדשה, ולא גיליתי שום נימוק מכריע, הקשיים, ללא מוצא עד כה, איבדו כל משקל. אך הפעם הייתי נחוש שלא להשלים עם אי-ידיעת סיבתם, כפי שעשיתי ביום שטעמתי עוגית מדלן טבולה בחליטה. חדות האושר שפשטה בי אכן היתה כמו זו שחשתי באוכלי מן המדלן ואשר בשעתו דחיתי את הירידה לגורמיה. ההבדל, הגשמי בתכלית, היה טמון

1 "בסיומו של הספר, ולאחר שיובנו לקחי החיים, רק אז תגלה מחשבתי" (מכתב לז'אק ריווייר, 7.2.1914); מתוך מכתב לפול סודאי, 1919: "חיבור זה (שכותרתו הבלתי-הולמת מטעה במקצת) 'מתוזמר' בקפידה כזאת (יכולתי להמציא לך הוכחות למכביר), כך שהפרק האחרון בכרך האחרון נכתב מייד לאחר הפרק הראשון של הכרך הראשון. כל ה"בין לבין" נכתב לאחר מכן, אבל כבר לפני זמן רב. המלחמה מנעה ממני לקבל הגהות; כעת המחלה מונעת ממני לתקנן".

בדימויים שעלו; תכלת סמיכה שיכרה את עיני, רטטים של צינה ושל בוחק התערבלו סביבי, ובתשוקתי להיאחז בהם, בלי שהעזתי להניע אבר יותר מביום שהתענגתי על טעמי המדלן בעודי מנסה למשות אל סף הכרתי את מה שניעור בי, הוספתי – ולו במחיר צחוקם ולעגם של המון הנהגים הרב מספור – להתנודד כמו קודם, רגל זו על האבן הגבוהה ורגל זו על הנמוכה. בכל פעם שרק הגוף חזר על אותו צעד, כלום לא קרה; אבל אם הצלחתי, תוך שכחת המסיכה בכית גרמאנט, למצוא מחדש את מה שחוויתי בהצבת הרגל באותה צורה, חזר וריחף מעלי אותו חזיון מסמא ובלתי מוגדר כאילו אמר: "אחזני במעופי אם יש בכך הכוח, ונסה לפתור את חידת האושר שאני מציע לך." וכמעט מיד זיהיתי, זו היתה ונציה – שמאמצי לתאר אותה וההבזקים כביכול שצילם זיכרוני מעולם לא העבירו לי דבר – אך התחושה שנחותה אי־אז בעומדי על שתי מרצפות לא ישרות בקפלת הטבילה של כנסיית סן-מרקו המחישה לי אותה יחד עם כל התחושות שנקשרו אליה ביום ההוא, ואשר נשארו על מקומן – עד שמקרה פזיז הוציאן משם ביד חזקה – בשרשרת הימים הנשכחים. באותו אופן הזכיר לי טעמה של עוגית המדלן הקטנה את קומברה. אך מדוע זה הפיחו בי דימויי קומברה ונציה, בזמן זה ובאחר, שמחה קרובה לוודאות ודי בה – ללא צורך בראיה נוספת – לעשותני שווה־נפש כלפי המוות?

בעודי תוהה על הדבר ונחרץ היום למצוא את התשובה, נכנסתי במעונם של גרמאנט, היות שתמיד על פני עבודה פנימית המוטלת עלינו אנו נוטים להעדיף את התדמית, אותו יום היינו במעמד של אורח. אך בהגיעי אל הקומה הראשונה ביקשני מנהל הבית להמתין עד גמר הקונצרט בטרקלין־ספרייה קטן שבסמוך לחדר המזנון, שכן הנסיכה אסרה על פתיחת הדלתות בעת הנגינה. והנה ברגע זה עצמו הופיעה אזהרה שנייה לחזק את זו שנתנו לי שתי אבני המרצפת הלא־מיושרות והאיצה בי לדבוק במשימתי. משרת, בהשתדלות סרק שלא להרעיש, נקש בכף על צלחת. שמחה מאותו סוג שנתנו לי האבנים השונות בגובהן הציפה אותי; שוב השתרר חום רב אבל אחר לגמרי: מעורב בריח עשן, ממותן בריח רענן של נוף יערי; וזיהיתי כי מה שנראה כה נעים בעיני היתה אותה שדרת עצים שבעבר נראתה לי משעממת להסתכלות כמו לתיאור, ותוך פתיחת בקבוק הבירה שהחזקתי בקרון, באיזה טשטוש דעת, נדמה לי לרגע אחד שאני נמצא בקרבתה, כל־כך תיעתע בי הקול הדומה של הכף בצלחת, בטרם חזרתי לעשתונותי, כאילו הוא קול הפטיש של פועל אשר טיפל בגלגל הרכבת כשעצרנו על יד אותו חורש קטן. לאחר מכן נראה כאילו הסימנים שעמדו ביום ההוא לחלץ אותי מן היאוש ולחדש בי את האמונה בספרות, שאפו להתרכות; כיוון שאחד המלצרים, מזה זמן רב בשירותו של

הנסיך דה גרמאנט, זיהה אותי וכדי לחסוך ממני הליכה אל חדר המזנון, הגיש לי אל הספרייה שבה שהיתי, מבחר תופיניות וכוס אורנז'ד; קינחתי את פי במפית שנתן לי, אך בן־רגע, כמו גיבור של "אלף לילה ולילה" שבבלי דעת מקיים במדויק את הטקס המחולל את הופעתו, הגלויה לעיניו בלבד, של שד צייתן הנכון לשאתו למרחקים, חלף לעיני חיזיון חדש של תכלת; אך הוא היה טהור ומלוח, ותפח פְּדָדִים כחלחלים; הרושם היה כה עז עד כי הרגע שאותו חייתי נדמה לי כרגע עכשווי; מבולבל יותר מאשר ביום בו תהיתי אם אכן אזכה להתקבל אצל הנסיכה דה גרמאנט או שמא הכל יתמוטט, נדמה היה לי כי המשרת פתח זה עתה את החלון אל החוף וכי הכל קרא לי להתהלך לאורך הטיילת בשעת הגאות; המפית שלקחתי כדי לקנח בה את פי היתה נוקשה ומעומלנת בדיוק כמו המגבת שבה כה התקשיתי להתנגב למול החלון ביום בואי לבלבק, ועכשיו, למול הספרייה בבית גרמאנט, היא שְטחה, בתפרושת קפליה וקימוטיה, נוצות אוקינוס ירוקות וכחולות כזנבו של טווס. ואני לא רק על הצבעים נמלאתי שמחה אלא על רגע שלם של חיי שעורר אותם, שהיה ודאי כמיהה אליהם, ואולי תחושה כלשהי של עייפות או עצבות מנעה ממני להיענג עליהם בבלבק אך כעת, בהיותה משוחררת מן הפגום שיש בקליטה החיצונית, טהורה ונטולת גשמיות, מילאה אותי חדרוה.

בכל רגע יכלה הנגינה להסתיים ואני הייתי מוצא עצמי אנוס להיכנס אל הטרקלין. לכן עשיתי מאמצים להתבונן בבהירות, וככל האפשר במהירות, בטבעם של התענוגות הזוהים שחוויתי זה שלוש פעמים תוך דקות ספורות, ואז להפיק את הלקח המתחייב. על הפער העצום הקיים בין רושם אמיתי שקיבלנו מדבר כלשהו לרושם המלאכותי שאנו יוצרים כשאנו עמלים להמחישו לעצמנו, על כך לא התעכבתי; כיוון שהיטבתי לזכור באיזו אדישות יחסית מסוגל היה סוואן לדבר פעם על הימים שבהם נאהב, מפני שמאחורי הדיבור הזה ראה דבר־מה נוסף מלבדם, ואת הכאב החד שגרמה לו הפראזה הקטנה של ונטיי בהעלותה בו את עצם הימים ההם, כפי שחווה אותם בשעתם, היטבתי להבין כי מה שהעירו בי חוויית המרצפות הבלתי שוות, נוקשותה של המפית, טעמה של המדלן – היה נטול כל יחס למה שניסיתי לא אחת לזכור מוונציה, מבלבק, מקומברה, בעזרת זיכרון חדגוני; ואני הבינתי כי החיים יכולים להצטייר כאפרוריים אף שברגעים מסוימים הם נראים כה יפים, שכן בדרך כלל על סמך דבר שונה מהם לחלוטין, על סמך דימויים שאינם משמרים מהם כלום, אנו שופטים את החיים ומזלזלים בערכם. לכל היותר ציינתי כבדרך אגב כי ההבדלים שבין כל אחד מן הרשמים הממשיים – הבדלים שיש בהם להסביר כי ציור חדגוני של החיים אינו יכול להיות נאמן למציאות – נבע כנראה מזה שהפחותה במלים שאמרנו בתקופה מתקופות חיינו, השולית

בפעולות שעשינו היתה מוקפת, היתה משקפת, דברים שהגיונית לא נבעו ממנה, ונבדלו ממנה על-ידי התכונה שלא נזקקה להם לצורכי חשיבה, אך בלבם – כאן, הבהק ורוד של ערב על קיר פרחוני במסעדה כפרית, הרגשת רעב, תשוקה לנשים, תענוגי מותרות – שם, נחשולים כחולים של ים שחרית מערסלים פראזות מוזיקליות המבצבצות מהם ככתפיהן של בתולות ים – המחווה, הפעולה הפשוטה ביותר נותרת כלואה כבתוך אלף כלים חתומים שכל אחד מהם מלא דברים בעלי צבע, ריח וטמפרטורה שונים לחלוטין; לחוד מן העובדה שהכלים, הערוכים מלוא אורך שנותינו שבמהלכן לא חדלנו להשתנות, ולו רק בחלומות או במחשבות, מוצבים בגבהים שונים ונותנים לנו תחושה של אטמוספירות רבגוניות במיוחד. נכון כי את השינויים הללו ביצענו באין רואה; אך בין הזיכרון החוזר אלינו פתע לבין מצבנו העכשווי – כמו בין שני זיכרונות של שנים, שעות ומקומות שונים – המרחק הוא כזה עד כי די בו לבדו, גם מחוץ למקוריות מיוחדת, לשלול כל השוואה בין אלה לאלה. כן, אם הזיכרון, בזכות השיכחה, לא הצליח לממש שום חיבור, להטיל שום חוליה מקשרת בינו לבין הרגע הנוכחי, אם הוא נשאר על מקומו, על תאריכו, אם שמר על מרחקו, על בידודו בקרקעית של עמק או בפסגה של הר, הוא מנשים אותנו פתאום אוויר חדש, דווקא מפני שזה האוויר שנשמנו לפני, אותו אוויר צח יותר שלשווא ניסו המשוררים להשליט בגן העדן ואשר אין בו לספק תחושת התחדשות עמוקה אלא אם ננשם כבר בעבר, שכן גני העדן האמיתיים הם גני העדן שאיבדנו.

ובין לבין נוכחתי כי ביצירת האמנות, שאף כי בלי החלטה מודעת כבר הרגשתי מוכן לקבלה על עצמי, עוד צפויים לי קשיים גדולים. שכן יהיה עלי לעבוד על רצף חלקיה בחומר שונה במידת מה, ואשר יהיה שונה למדי מזה ההולם את זיכרונות הבקרים על חוף הים או אחרי הצהריים בוונציה, אם ארצה לצייר את ערבי ריוֹבֶלֶל אלה, כאשר בחדר האוכל הנפתח אל הגן החל החום להישבר, לצנוח, לשקוע, שם עוד האיר נוגה אחרון את הוורדים שעל קירות המסעדה שעה שאחרוני האקוורלים של היום נראו עדיין בשמים – בחומר חדש ושונה, בעל שקיפות וצִלִּילִיּוֹת משלו, דחוס, מצִנֵּן וורוד.

דילגתי במהירות על פני כל זה, היות ונדרשתי בדחיפות לחפש אחר הגורם לאותה חדרוה, לטבעו של הביטחון שבו באה וכפתה את עצמה, חיפוש שדחיתי בעבר. והנה, ניחשתי את הסיבה, כשאני משווה בין חוויות מאושרות ושונות זו מזו אשר המשותף ביניהן היה שהן ברגע הנוכחי והן ברגע המרוחק התנסיתי בצליל נקישת הכף בצלחת, בהבדלי הגובה בין האריחים, בטעמה של המדלן, עד כדי פלישת העבר אל תוך ההווה, עד לא ידעתי באיזה מן השניים אני נמצא; לאמיתו של דבר, הישות שטעמה אז בתוכי מן החוויה הזאת טעמה

אותה בגלל המשותף שחלקה בין יום עבר לעכשיו, בגלל משהו חוץ-זמני שהיה בה, ישות שהופיעה רק כאשר באחד מרגעי הזהות בין הווה לעבר היא יכולה היתה למצוא עצמה בסביבה היחידה שבה נתאפשר לה לחיות ולהיענג על מהותם של דברים, הווה אומר, מחוץ לזמן. דבר זה הסביר מדוע החרדות בעניין מותי פסקו מיד כשזיהיתי בבלי דעת את טעם המדלן הקטנה, שכן אותו רגע, הישות שהייתי – היתה חוץ-זמנית ועל כן בלתי מוטרדת מתהפוכות העתיד. היא לא התקיימה אלא מן המהות של הדברים, ולא יכלה לתפוש זאת בהווה שבו הדמיון אינו משמש צד במשחק, וכיוון שכך גם אין ביד החושים לספק לה אותה; אפילו העתיד שאליו חותרת הפעולה מסגיר את אותה מהות לידינו. רק שישות זו מעולם לא באה אלי ומעולם לא התגלתה אלא מחוץ לפעולה, מחוץ להיענגות המיידית, בכל פעם שגם של דמיות מילט אותי מן ההווה. רק בה לבדה היה הכוח להעלות אותי על עקבות ימים עברו, הזמן האבוד, אשר בפניו נכשלו מאמצי הזיכרון והתבונה שלי חזור והיכשל.²

ואולי, אם לפני שעה קלה מצאתי כי ברגוט טעה בדברו על השמחות של חיי הרוח, היה זה משום שבאותה עת כינתי בשם "חיי רוח" פלפולים שכלתניים שחסרו כל קשר עם החיים, עם מה שהתקיים בתוכי אותו זמן – בדיוק כשם שיכולתי למצוא שהחיים והחברה משמימים משום שדנתי אותם על סמך זיכרונות שאין בהם אמת, ואילו עכשיו נמלאתי רעב כזה לחיות עד כי שלוש פעמים שב ונולד בי רגע אמיתי מן העבר.

רק רגע מן העבר? הרבה יותר, אולי; דבר-מה שבהיותו משותף לעבר ולהווה כאחד הוא מהותי משניהם גם יחד. פעמים כה רבות במהלך חיי איכזבה אותי המציאות מפני שברגע שקלטתי אותה, הדמיון שלי, שהיה האיבר היחיד המשמש אצלי להיענגות על היופי, לא יכול היה לחול עליה, בתוקף אותו חוק בלתי נמנע ולפיו אין לדמיין אלא את מה שנעדר. והנה במפתיע, נמצאה פעולתו של אותו חוק ברזל מנוטרלת, מושעת בתחבולה מופלאה של הטבע, אשר הרציד ריגוש – צליל המזלג והפטיש, אותו שם של ספר³ וכו' – הן בעבר, מה שאיפשר לדמיון שלי ליהנות ממנו, והן בהווה, שבו הטלטלה הממשית של חושי בגלל הצליל, מגע הבד וכו', הוסיפה להזיז את הדמיון את מה שהן חסרות ברגיל, מושג הקיום – והודות לתכסיס זה השיגה רוחי, בודדה, הדמימה – כדי משך ברק – את הדבר שלעולם אינה תופשת: קצת זמן במצבו הטבעי. הישות שנולדה בי מחדש, כאשר מתוך רעדת אושר כזאת שמעתי את הצליל המשותף בה-בעת לכף הנוגעת בצלחת ולפטיש

2 "אגיד לך כי איני סבור שהתבונה קודמת לכל אצלנו, [...] אני מציב לפניך את הלא-מודע שאותו נועדה היא להבהיר" (פרוסט במכתב לז'אק ריוויר, ספטמבר 1919).

3 הכוונה ל"פרנסואה העזובי" מאת ז'ורז' סאנד, ראו "קומבר" עמ' 43-46.

המכה בגלגל, חשתי את האבנים המחוחחות תחת צעדי בחצר גרמאנט ובקפלת הטבילה בסן מרקו וכו', אותה ישות אינה ניזונה אלא ממהותם של דברים, רק בה היא מוצאת כדי מחייתה, כדי מנעמיה. היא הולכת ונובלת בהתבוננות על ההווה, כשהחושים אינם מסוגלים להזינו באותה מהות, בבחינה של עבר שהשכל הופך לצחיח, בציפייה לעתיד שהרצון מכונן משברי הווה ועבר, ואת מציאותם הוא מצמצם עוד ועוד כשאינו משמר מהם אלא את מה שמשרת את התכלית התועלתית, האנושית-גרידא, שהועיד להם. אבל אם רעש או ריח שכבר נשמעו או נשמו בעבר ישובו להיות, בהווה ובעבר כאחד, ממשיים בלי להיות עכשוויים, אידאליים בלי להיות מופשטים, עד מהרה המהות הקבועה והכמוסה ברגיל של הדברים תצא לחופשי, והאני האמיתי שלנו אשר לפעמים נראה מת זה כבר, אך לא מת גמור, ייעור, יתחייה בקבלו את המזון השמימי המוגש אליו. דקה משוחררת מסדר הזמנים יצרה מחדש בתוכנו, כדי שנרגיש אותה, את האדם המשוחרר מסדר הזמנים. והלה, נקל להבין כי הוא בוטח בשמחתו, גם אם הדעת נותנת שטעמה הפשוט של עוגית מדלן איננו מכיל בתוכו את הנימוקים לאותה שמחה, נקל להבין כי המלה "מת" חסרת משמעות לגביו; מצוי מחוץ לזמן, מה לו לחשוש מפני העתיד?

אבל אותה אשליה אופטית אשר הניחה לידי רגע של עבר, שאינו עולה בקנה אחד עם ההווה, אותו מראה-תעתועים לא נתמשך. ודאי, ניתן להאריך במופע הזיכרון הרצוני שאינו גובה מאיתנו מאמצים גדולים יותר מעלעול בספר מצויר. כך למשל, פעם, ביום שהיה עלי ללכת לראשונה אל הנסיכה דה גרמאנט, תליתי מבטים עצלים מן החצר שטופת השמש של ביתנו בפריז פעמים בכיכר הכנסייה של קומברד ופעמים בחוף בלבק, כרצוני, כאילו אגב דפדוף במחברת אקוורלים שצוירו במקומות שונים שבהם ביקרתי בחרתי איור לכל יום, ומתבשם מעצמי כמו אספן אמרתי בלבי כשאני מקטלג את איורי זיכרוני: "בכל זאת, דברים יפים ראיתי בחיי." ארזא ציין זיכרוני כמוכן את ההבדל בין התחושות; אך בעצם רק ערך ושילב יסודות הומוגניים אלה באלה. לא כך היו פני הדברים באשר לשלוש ההזכריות האחרונות, שבהן, במקום לצייר לי מושג מחמיא יותר על האני שלי, אדרבא, כמעט והטלתי ספק בממשותו. כמו ביום שטבלתי את המדלן בחליטה החמה, בעצם המקום שבו שהיתי, בין שהיה זה, כמו אז, חדרי שבפריז, או היום, כרגע, ספרייתי של הנסיך דה גרמאנט, או מעט לפני כן חצר ביתו, היתה שם כתוכי, מאצילה אור בגזרה קטנה סביבי, תחושה (טעם המדלן הטבולה, צליל מתכתי, חישת הצעד) המשותפת למקום הימצאי וכן למקום אחר (חדר דודתי אוקטאב, קרון הרכבת, קפלת הטבילה בסן מרקו). ובעודי שקוע במחשבות, הרעש הצורמני של צינור מים הדומה בתכלית לצפירות הארוכות שבקיץ היו אוניות השעשועים

משמיעות לפעמים עם ערב במפרץ בלבק, עורר בי (כפי שכבר עורר פעם בפריז, במסעדה גדולה, מראה חדר אוכל מפואר, ריק למחצה, קייצי וחמים) הרבה יותר מאשר רק תחושה מקבילה לזו שהייתי חש בסופי אחר הצהריים בבלבק כאשר כבר כוסו כל השולחנות במפות ובכלי הכסף, מפרצי חלונות הזכוכית פתוחים לרווחה אל המזח, ברצף אחד, "גוש" של זכוכית או של אבן, שעה שהשמש ירדה לאיטה על הים שבו התחילו אוניות לצווח, וכל שהיה עלי לעשות כדי להצטרף אל אלברטין וחברותיה בטיולן לאורך החוף הוא לדלג מעל מסגרת עץ הגבוהה רק במעט מן הקרסול שלי, שלאורך המסילה שלה, כדי לאוורר את המלון, היו מוזחות כל הזוגיות שנגררו זו מזו. אך הזיכרון הכאוב שאהבתי את אלברטין לא התערבב באותה תחושה. אין זיכרון כאוב מלבד זה של המתים. ואולם הללו נשמדים במהירות ואפילו סביב מצבותיהם נותרים רק יפי הטבע, הדממה, צחות האוויר. ולא היה זה אגב רק הד, העתק של תחושת-עבר, שהמחיש לי עתה קול צינור המים, אלא אותה תחושה עצמה. במקרה דנן, כבכל הקודמים לו, ניסתה החוויה המשותפת לשוב ולהקים סביבה את המקום הנושן, בשעה שהמקום הנוכחי שתפס עכשיו את שטחו של הקודם התנגד בכל כובד משקלו כנגד הגירתם של חוף נורמנדי או סוללה של מסילת ברזל פנימה אל בית מידות פריזאי. חדר האוכל הימי בבלבק, עם מפות השולחן העשויות אריג דמשקאי, הערוכות כיריעות מזבח להקביל את שקיעת השמש, ניסה לערער את יסודותיו המוצקים של בית גרמאנט ולפרוץ את דלתותיו ולרגע הרעיד את הספות סביבי, כפי שהרקיד ביום אחר את שולחנות המסעדה בפריז. תמיד, בהתרחש תחיות מתים אלו, המקום הרחוק שנולד סביב החישה המשותפת נצמד לרגע, כמו מתגושש, אל המקום העכשווי. תמיד המקום העכשווי היה המנצח; תמיד המנוצח הוא היפה בעיני; כה יפה עד שעמדתי באקסטזה על האבן החורגת כמו נוכח ספל התה, שואף להוסיף ולהיאחז ברגעים שהופיעה, ולשחזר את הופעתה מרגע שחמקה ממני, אותה קומברה, אותה ונציה, אותה בלבק, פולשת ומודחקת, שהגיחה רק כדי להפקיר אותי מיד בלב הנופים החדשים, ברם, החדירים בפני העבר. ואם המקום הנוכחי לא היה הופך בן-רגע למנצח, נדמה לי שהייתי מאבד הכרה; שכן הקימות לתחייה של העבר, בהרף הימשכותן, כה מלאות ומוחלטות הן עד כי לא רק את עינינו הן מכריחות לחדול מלראות את החדר שבסמוך כדי להביט במסילת ברזל עטורת עצים או בגאות העולה. הן מאלצות את הנחיריים שלנו לנשום אוויר של מקומות רחוקים בעליל, את הרצון שלנו לבחור בין מגוון התכניות שהמקומות פורשים בפנינו, את האישיות שלנו כולה הן מאלצות לדמות עצמה מוקפת באותם מקומות או לפחות להתחבט ביניהם

לבין אלה העכשוויים, באי־ודאות טמומה הדומה לזו שאתה חווה לעתים נוכח חזיון בל־יתואר, על סף הירדמות.

נראה אפוא כי מה שטעם זה־עתה אותו יצור שקם בי לתחייה שלוש וארבע פעמים היו אולי קטעי קיום שהוחסרו מן הזמן, אך ההתבוננות בהם, אף כי נצחית, היתה חמקמקה. ועם זאת הרגשתי כי התענוג שהביאה אל חיי, בהפסקות נדירות, רק הוא היה פורה ואמיתי. הסימן לאי ממשותם של האחרים כלום אינו ניכר דיו, בין באי־יכולתם לספק אותנו – כגון תענוגות חברתיים, למשל, שלכל היותר גורמים לאי־נוחות הנגרמת מבליסת מזון רקוב, או לידידות שפירושה התחזות, שהלא היינו־הך מאֵלו מניעים נפשיים הוא פועל, אמן המוותר על שעת עבודה לטובת שעת פטפוט עם חבר יודע כי הוא מקריב מציאות למען משהו שאין לו קיום (היות שידידים אינם ידידים אלא בתוך הטירוף הרך הנלווה למהלך החיים, ואנו משלימים אתו, אך בעומק לבנו אנו מכירים בו את משוגתו של המשוגע המאמין כי הרהיטים חיים והוא משוחח איתם) – ובין בעצבות הבאה לאחר סיפוקם, בדומה לזו ששרתה עלי ביום שהוצגתי בפני אלברטין, על כך שעשיתי מאמץ, קל ביותר אגב, על מנת להשיג דבר – להתוודע אל הנערה – שלא נראה לי קל אלא מאחר שהשגתי אותו? אפילו תענוג עמוק יותר, כמו זה שיכולתי לחוות כאשר אהבתי את אלברטין, לא הוחש למעשה אלא על דרך ההיפוך, באמצעות החרדה שנתקפתי כשלא היתה שם, כי כשהייתי בטוח שהיא עומדת להגיע, כמו ביום שחזרה מהטרֹקדרו, לא חשבתי שארגיש יותר ממועקה עמומה, לעומת זאת עלתה התלהבותי מעלה מעלה ככל שהתעמקתי – מתוך שמחה גדלה וגוברת מצידי – בצליל הסכין או בטעם החליטה אשר הכניס אל חדרי את חדרה של דודתי ליאוני, ובעקבותיו את כל קומברה, על שני צדדיה. לפיכך, כאשר להתבוננות במהות הדברים, עכשיו מנוי וגמור היה עמי לדבוק ולהתמקד בה, אבל כיצד? באיזו דרך? אין ספק, בזמן שנוקשותה של המפית החזירה אלי את בלבך, למשך רגע ליטפה את דמיוני, לא רק במראה הים כפי שהיה אותו בוקר, אלא בריח חדרי, במהירות הרוח, בתאוה לארוחת צהריים, בהתלבטות לאן לטייל, כל זה קשור לתחושת האריג כמו אלף כנפיים של מלאכים המסתובבות אלף פעם בדקה. אין ספק, בזמן שאי־אחידותן של שתי האבנים המשיכה את הדימויים הקלושים והיבשים שהיו בי מוונציה ומסן מרקו, בכל הכיוונים ובכל הממדים, בכל התחושות שחוויתי שמה, מחבר את הכיכר אל הכנסייה, את הרציף אל הכיכר, את התעלה אל הרציף, ואל כל מה שרואות העיניים, את עולם התשוקות שאינו נתפש אלא בעיני הרוח, התעורר בי הפיתוי, אם לא, בגלל עונת השנה, לחזור ולהתהלך ברחובות המים – שבעיני נקשרו בעיקר לאביב – של ונציה, הרי לפחות לשוב לבלבך. אבל לא התעכבתי על המחשבה

הזאת ולו לרגע. לא זו בלבד שידעתי כי המקומות אינם כפי ששמם מצייר אותם, וכבר כמעט ולא אירע אלא בחלומותי, בשנתי, שמקום נפרש מול עיני, עשוי חומר טהור המובחן לחלוטין מזה של שאר הדברים הרגילים שאנו רואים ונוגעים, שהיה גם החומר שממנו היו הם עשויים כאשר העליתי אותם בדמיוני. ואולם, אפילו בכל הנוגע לדימויים מסוג אחר לחלוטין, דימויי הזיכרון, ידעתי כי את יופיה של בלבק לא הרגשתי בשבתי בה, וכי את זה שנחרת בי, יופיו של הזיכרון, לא הצלחתי למצוא בביקורי השני שם. פעמים רבות מדי התנסיתי באי האפשרות להשיג במציאות את מה שהיה בתוכי; לא היה זה בכיכר סן מרקו⁴ ולא בביקורי השני בבלבק, או בשובי לטנסונוויל להתראות עם ז'ילברט, שיכולתי למצוא את הזמן האבוד והנסיעה שרק הציעה לי שוב את האשליה כי רשמים נושנים אלה מתקיימים מחוץ לעצמי, בפניה של כיכר כלשהי, לא יכלה להיות האמצעי שאחריו חיפשתי. ולא רציתי להוליך עצמי שולל פעם נוספת, כי העניין שעמד בפני היה לברר סוף כל סוף אם אכן, בהיותי מאוכזב תדיר נוכח מקומות ואנשים, ניתן להשיג את מה שחשבתי (אף כי פעם אחת אמרה לי כמדומה השביעייה של ונטיי את ההפך) כנבצר מהשגה. לא עמדתי אפוא לערוך ניסוי נוסף בדרך שידעתי זה מכבר כי אינה עשויה להוביל אותי לכלום. רשמים כגון אלה שניסיתי לייצב לא יכלו אלא להתפוגג במגע עם היענגות ישירה שהיתה חסרת אונים להביא להיולדם. הדרך היחידה לטעום מהם עוד ועוד היתה להשתדל להבינם הבנה שלמה יותר, במקום חיותם, כלומר בתוכי פנימה, להבהיר אותם לעומקם. לא הייתי מסוגל לדעת עונג בבלבק, לא יותר מהעונג לחיות עם אלברטין, אשר התמחש לי רק בדיעבד. וסיכום האכזבות בחיי, כדרך שנחיו, ואשר עוררו אותי לחשוב כי ממשותם צריכה ללבוש צורה אחרת זולת פעולה, לא יצר בין האכזבות השונות זיקה אקראית בלבד ומותאמת לנסיבות קיומי. חשתי היטב כי אכזבת הנסיעה ואכזבת האהבה אינן שונות זו מזו, אלא הן פנים מגוונים שלובש, לפי המקרה שעליו יחול, חוסר האונים שלנו להתגלם בעינוג חומרי או בעשייה של ממש. ומששבתי וחסבתי על אותה שמחה חוץ-זמנית שנגרמה בין מצליל הכף ובין מטעמה של המדלן, אמרתי בלבי: "אפשר שהנה זה האושר שהציעה לסוואן הפראזה הקטנה מהסונטה והוא טעה כשבלל אותו במנעמי האהבה ולא השכיל לגלותו ביצירה האמנותית; אפשר שזהו אותו אושר שעליו בישרה לי – עוד יותר על-חומרית מכפי שהיתה הפראזה הקטנה של הסונטה – הקריאה הארגמנית והמסתורית של אותה שביעייה שסוואן לא זכה להכיר

4 פרוסט ביקר בוונציה פעמיים בשנת 1900, בחברת אמו ובגפו. לאחר ביקורו השני כתב למרת קאטוס: "ונציה בשבילי היא יותר מדי בית קברות של אושר מכדי שיימצא בי הכוח לשוב אליה."

כיוון שמת, כרבים אחרים, בטרם נגלתה האמת שנוצרה בעבורם? כך או כך, לא יכלה להיות לו למועיל, שכן הפראזה עשויה היתה בהחלט לסמל קריאה, אך לא לברוא תעצומות ולהפוך את סוואן לסופר שלא היה.”

עם זאת, זמן־מה לאחר שהירהרתי באותן קימות לתחייה של הזיכרון, עלה בדעתי כי באופן אחר, ואפילו עוד בקומברה בצד גרמאנט, התרשמויות סתומות גירו לפעמים את מחשבתי, כדרך אותן הזיכרונות, אשר הסתירו לא תחושה נושנה כי אם אמת חדשה, דימוי יקר ונדיר שניסיתי לגלות במאמצים מסוג אלה שאדם עושה כדי לזכור משהו, כאילו היו היפות באידיאות שלנו דומות למנגינות שכביכול חוזרות אלינו בלי ששמענו אותן מעודנו, ואנו מתאמצים להאזין להן, ולרשום. נזכרתי מתוך הנאה, שכן דבר זה הראה שכבר אז הייתי אותו אדם והחזיר לי קו יסודי באופיי, אך גם מתוך עצב, לנוכח המחשבה כי מאז לא עשיתי שום צעד, וכבר בקומברה מיקדתי את עיני רוחי בדימוי כלשהו שכפה עלי להביט בו, ענן, משולש, מגדל פעמונים, פרח, חלוק אבן, בהרגשה שאולי מתחת לסימנים הללו מונח דבר־מה מסוג אחר ואותו עלי להשתדל לחשוף, איזו מחשבה שהם תרגמו כדרך סימני ההירוגליפים שאנשים האמינו כי הם מייצגים רק חפצים חומריים. אין ספק כי הפיענוח היה קשה אך הוא לבדו איפשר לקרוא אמת כלשהי. שכן האמיתות שהשכל תופש במישרין ובמסורג בעולם של אור מלא יש בהן דבר מה עמוק פחות, חיוני פחות לעומת אותן אמיתות שהחיים מעבירים אלינו בעל כורחנו באמצעות התרשמות, התרשמות חומרית שכן חדרה מבעד לחושים, אך ניתן לחלץ ממנה את הרוח. בקצרה, כך או כך, בין שמדובר בהתרשמויות כמו זו שטבע בי מראה מגדלי הפעמונים של מרטנוויל, או בהזכרונות כמו בהבדל שתי המדרגות או בטעמה של המדלן, צריך הייתי להשתדל ולפרש את התחושות כסימנים לחוקים ולמושגים כה רבים, לנסות ולחשוב, כלומר להוציא מן העלטה את מה שהרגשתי, להמיר אותו לשווה־ערך רוחני. ודרך זו שנראתה לי אחת ויחידה, מה היא אם לא יצירה של אמנות? וכבר המסקנות מתגודדות במוחי; כי בין אם מדובר בהזכרונות מסוגם של צליל המזלג⁵ או טעמה של המדלן, או באמיתות הכתובות בעזרת ציורים שאת מובנם ניסיתי לחפש במוחי, שם – מגדלי פעמונים או עשבים שוטים – יצרו ספר חרטומים מסובך ומסולסל, תכונתן העיקרית היתה כי אינני חופשי לבחור, כי נמסרו לי כמות שהן. ומן הסתם חשתי בזאת את חותם המקוריות שלהן. לא ניגשתי לחצר לחפש את שתי אבני המרצפת הלא־ישרות שבהן ניגפתי. אבל עצם הדרך האקראית, ההכרחית שבה נתקלה התחושה חלשה על האמת של העבר שאותו

הקימה לתחייה, הדימויים ששיחררה, היות שאנחנו חשים בחתירתה להעפיל אל האור, אנחנו חשים בשמחתו של היש השב ונמצא. זו גם השליטה על אמיתותה של התמונה כולה המורכבת מרשמים בני זמנה העולים בעקבותיה, באותו תואם בדוק של אור וצל, תבליט ומגרעת, זיכרון ושכחה אשר זיכרון או צפייה מדעת לעולם לא יוכלו להכיר.

אשר לספר הפנימי של סימנים נעלמים (סימני בְּלֹט, כמדומה, שהתודעה שלי, במסעה אחר התת-מודע, חיפשה, נתקלה, הקיפה, כמו אמודאי המגשש במצלולת), שלצורך קריאתם איש לא יכול היה לסייע לי בשום כלל, קריאה זו היא מעשה של יצירה שבו אף אחד לא יוכל למלא את מקומנו או להשתתף איתנו. על כן מה רבים הפונים עורף לכתיבה! כמה מטלות מקבלים אנו על עצמנו כדי להתחמק מן המטלה הזאת! כל מאורע – אם זו פרשת דרייפוס ואם המלחמה – המציא לסופרים תירוצים חדשים כדי לא לפענח את הספר הזה, הם דרשו להבטיח את ניצחון הצדק, לשקם את הלכידות המוסרית של האומה, לא היה להם פנאי לחשוב על ספרות. אולם לא היו אלה בלתי אם תירוצים, מפני שלא היה, או שוב לא היה בהם שאר רוח, במלים אחרות, אינסטינקט. כי האינסטינקט מכותיב לנו את החובה ואילו התבונה ממציאה את התירוצים להשתמטות ממנה. רק שתירוצים אין להם מקום באמנות, כוונות ייחשבו כקליפת השום, בכל רגע ורגע חייב אמן להקשיב לאינסטינקט שלו, מה שהופך את האמנות לדבר המציאותי ביותר, לבית הספר הקפדן של החיים, וליום הדין האחרון. ספר זה, המפרך מכולם לפיענוח, הוא גם היחיד שהכתיבה לנו המציאות, היחיד ש"הודפס" בנו בידי המציאות גופא. היינו הך באיזו אידיאה שהותירו בנו החיים מדובר, תבניתה הגשמית, עקבת ההטבעה שעשו בנו, זו עדיין הערובה לאמת ההכרחית שלהם. האידיאות שיצרה התבונה הטהורה אין להן אלא אמת הגיונית, אמת אפשרית, הבחירה בהן שרירותית. הספר בעל האותות המצוררים, לא אלה הרשומים בידינו, הוא ספרנו היחיד. לא שהמושגים שאנו יוצרים אינם יכולים להיות מדויקים מבחינה לוגית, אבל איננו יודעים אם הם אמיתיים. רק התרשמות – ותהא חומריותה קלושה כאשר תהיה, ויהא רישומה בלתי נתפש כאשר יהיה – רק היא קנה-מידה לאמת ועל כן היא לבדה ראויה להיקלט על-ידי המוח, כי רק היא מסוגלת, אם ידע להפיק ממנה את האמת, להביאו לידי יתר שלמות ולתת בו שמחה צרופה. ההתנסות לסופר היא מה שהניסוי לאיש מדע, בהבדל זה שאצל המדען פעולת התבונה באה תחילה ואילו אצל הסופר היא באה בדיעבד. מה שלא היה עלינו לפענח, להבהיר במאמץ אישי, מה שהיה נהיר לפנינו, לא שלנו הוא. לא בא מעצמנו אלא מה שנחלץ מתוך החשכה שבתוכנו ואינו ידוע לאחרים.

מצרפתית הלית ישורון